

EVALD FLISAR

Spomini na sedanjost, 5

“Kdor se je naveličal Londona, se je naveličal življenja,” je nekoč izjavil Samuel Johnson. Toda London je bil takrat drugačen kot danes, življenje je imelo drugačno dinamiko. Predvsem pa je bil Samuel Johnson precej manj zagrenjen, kot sem zadnje čase jaz. Zato si ne morem kaj, da se ne bi ob vsakem obisku v Londonu, ki so čedalje redkejši, z občutkom tesnobe v drobovju vprašal, s kom je šlo več narobe: z menoj, ki po besedah svoje “dobre prijateljice” Sumitre ne znam živeti tega, kar vem, ali z mestom, v katerem sem nekoč videl dom in center sveta.

Težko bi rekel, da sem se Londona naveličal (še težje, da sem se naveličal življenja), res pa je, da me vsak ponovni obisk potare na vsakič drugačen, čeprav enako občuten način: zalije me z nostalgijo po časih, ko sem bil tukaj doma in ne samo na obisku, in z bolečino zaradi odsotnosti znancev, prijateljev in sodelavcev, s katerimi nisem znal ali utegnil ohraniti stikov. Čudno, kako ljudje, ki smo si blizu, prej ali slej, ko se med nas vrine čas, zdrsnemo drug drugemu iz interesnega kroga, postanemo “zgodovina”!

Seveda mi ni neznano spoznanje, da je večno samo minevanje in da bolečina izvira iz želje, da bi stvari in ljudi in občutke, ki jih čas že odnaša, skušali ohraniti v bližini kot pridobitev, ki jo je dobro imeti v dosegu roke. Toda kako spoznanja prevesti v ravnanje? Zadnje čase mi največ gorja povzroča prav soočanje z dejstvom, da mi to ne uspeva tako zelo, kot bi želel. In ko premišljujem, zakaj ne, se mi na hipe zazdi, da sem se bog ve zakaj zaljubil v grenkobo in nostalgijo, ki me spremljata, kamor koli usmerim korak.

Kot da bi upanje in zaupanje v prihodnost ta trenutek bila prisiljena in zlagana; kot da bi na tej stopnji življenja *potreboval* določeno količino depresivne melanholije. In mogoče jo res potrebujem: za očiščevalno kopel, ki bi mi dušo ponovno prežela z veseljem do tega, kar je, in kar sem, in kar sem *lahko* v odnosu do tega, kar je.

Zakaj je kamen prerastel mah

V stanovanju, kjer sem dve sobi prepustil podnajemnikoma, eno pa si ohranil za svoje redke obiske (in za tiste knjige, ki jih še nisem pretovoril v Ljubljano), me vsak pogled, vonj in šum preseli v čase, ki jih ni več in so bili, vsaj čutim tako, bogatejši, polnejši, skoraj nabiti z intenzivnostjo čutenja: prežeti s pričakovanji, z načrti, z zagnanostjo, ki zdaj, z dvema tujcema v hiši, nekako ne sodijo več med stene, ki sem jih tolikokrat prepleskal, in med kose pohištva, od katerih sem jih nekaj celo sam izdelal. Čedalje bolj se kot tujec počutim jaz, podnajemnika pa ustvarjata vtis, da sta tukaj doma: kar seveda sta, saj živita v tem stanovanju, vsak v svoji sobi, že nekaj let. Na hipe se mi celo zazdi, da ju s svojo navzočnostjo motim.

Če se skozi okno sobe, v kateri stanuje Irka Mary, zazrem na prostoren vrt za hišo (ta je last soseda, ki stanuje pod mano), zagledam (v spominu, a kot da so resnični) v njem štiri mačke, ki sem jih svojčas imel. Po stekleni strehi rastlinjaka, ki sega do okna, so plezali na vrt in nazaj in obvladovali soseko, kot da je njihova: in še zdaj jih vidim, kako čepijo na polici in potrpežljivo čakajo, da odprem okno in jih spustim nazaj v stanovanje. (Razen enega, Charlieja, ki je mijavkal in praskal in s tačkami tolkel po šipi, kot da sem na svetu samo zato, da mu odprem okno, kadar koli hoče ven ali noter.) Zdaj ni več mačkov; nova lastnika stanovanja pod mano sta alergična nanje in jim ne bi dovolila dostopa na vrt. Tudi rož in rastlin ni več v stanovanju: podnajemnika sta prelena, da bi skrbela zanje. Suhe rože so vse, kar premoreta: primeren simbol za prostor, v katerem se je posušilo tudi življenje.

In če pokukam v sobo, ki je situirana v hišnem dozidku, zaradi česar ima dvoje oken, vsako na eni strani, me ob pogledu na stvari, ki niso moje (razen omare, postelje in knjižnih polic, ki sem jih naredil), stisne pri srcu bolj kot kjer koli drugje v stanovanju. V tej sobi, kjer zdaj v strašnem neredu stanuje samotarski in ekstremno desničarski Paul, v Kanadi rojeni sin nizozemskega diplomata, je nekoč bila moja delovna miza, na policah so bile moje knjige, tukaj sem napisal med drugim Čarovnikovega vajenca, bolj sebi v zabavo in terapijo kot v upanju, da bo knjiga komur koli kaj pomenila, še manj sluteč, kako neločljivo se mi bo prilepila na življenje.

V tej sobi najmočneje občutim zadah po izginulem življenju, po domišljiji, ki je v njej bila moja ljubica, po razvratu idej, ki so se rojevale v dolgih nočnih urah gorečega poglobljanja v skrivnosti sveta in bivanja. Takrat, neverjetno, takrat, sam za delovno mizo, obdan z dogodki in osebami, ki sem jih ustvarjal v hrepenenju po resničnem življenju, takrat sem bil srečen!

Mogoče zato, ker takrat še nisem bil javna figura, niti urednik Sodobnosti niti predsednik Društva slovenskih pisateljev, takrat sem bil samo piščiči človek, odgovoren za vse samo sebi in nikomur drugemu, brez pritiskov, ki se jim ne bi mogel izogniti, brez občutka dolžnosti, da skušam čim večjemu številu ljudi izpolniti čim več pričakovanj, dobro vedoč, da to ni mogoče. Takrat še nisem slutil, kako narobe lahko nekateri ljudje razumejo tudi

najbolj dobronamerne poteze, kako lahko ena sama napačno razumljena beseda povzroči katastrofalen zasuk v medčloveških odnosih in kako se marsikdo, tudi čista duša, dostikrat ne zaveda igrice, ki jih igra po nasvetih in ob tihi podpori drugih. Takrat je moja vera v nepokvarljivost človeške duše bila še neomajna in neomajana, zato sem laže dihal in laže živel, in tudi manj dvomil v cilje, kolikor sem jih imel.

Angleži imajo rek "The rolling stone gathers no moss", kar bi lahko prevedel kot "Na kotalečem se kamnu ne zraste mah". Človek funkcij in odgovornosti se ne more kotaliti po lastni volji in želji, kotaliti se mora po nepredvidljivih poteh usklajevanja jasnih ali nejasnih interesov množice ljudi, ki jim ne more ustreči vsem do enake mere, zraven pa se mora (kolikor more) držati še poti, ki mu jo začrtujeta lastna presoja in vest. Naj se še tako trudi, prej ali slej ga prekrije mah velikih in majhnih zamer, drobnih in ne tako drobnih sovraštev, zavestnih in nezavednih ljubosumnosti, zakrite ali javno izražene škodoželjnosti, zavisti, očitkov, vsega, ob čemer bi moral znati skomigniti, saj je to nekaj, kar se dogaja vsakomur na izpostavljenem mestu. Problem se pojavi, kadar človek ne zna ali ne more skomigniti in si take stvari vzame k srcu do tolikšne mere, da ga začne preganjati občutek krivde: mogoče res nisem storil prav, mogoče pa bi lahko drugače ... Takrat se začne oddaljevati od svojega pravega jaza, začne si postajati tuj, in z nostalgijo ga začne navdajati vse, kar ga spominja na čas, ko je bil še svoboden.

In v rastoči muki si zaželi dovolj poguma, da bi odložil ščit in meč in zapustil tri različne fronte, na katerih se bori brez upa zmage že nekaj let, in se umaknil nazaj v svojo tiho pastirsko kočo, kjer bi lahko znova gojil in molzel samo domišljijo, najlepšo, najustrežljivejšo in najplodnejšo zver v božjem stvarstvu.

Kako se odlepiti

Med potepanjem po deževnih londonskih ulicah razmišljam, ali nemara ne bi kazalo prisluhniti tistim mojim prijateljem, ki trdijo, da bi moral gledati na vse iz večje distance. Ne vem, kdaj natančno si je ta beseda utrla pot v naš pojmovni svet, vendar se je tako udomačila, da je ni mogoče pregnati. Idealna norma naj bi danes bila početi in doživljati stvari "iz distance", se pravi tako, da se v njih ne pogreznemo. Čeprav bi jezikovno razsodišče nemara vztrajalo, da se distanci po slovensko reče razdalja, bi jaz, ki doživljam jezik bolj po posluhu kot po pravilih, dejal, da ne gre samo za dve različni besedi, ampak za dva pomena. Imeti distanco do ljudi, ki hodijo po nasprotnem pločniku, je zagotovo nekaj drugega kot razdalja med mano in njimi.

Distanca je nekaj, kar imamo ali česar nimamo; lahko je imamo preveč, lahko premalo, lahko jo imamo tam, kjer ni potrebna ali kjer nam je v škodo; tam pa, kjer bi nam (recimo) zagotovila avtonomijo, se nam izmuzne. Lahko je negativna, lahko je pozitivna; vse je odvisno od tega, ali znamo vzpostaviti pravo mero distance v pravem trenutku. Govorimo lahko o distanci do ljudi, do dela, do svojih občutkov in misli, do javnih dogodkov, do političnih zapletov in razpletov, do idej in ideologij, do zakonov in pravil, do moralnosti. Čeprav zahteva vsak teh primerov posebno vrsto distance, gre pri vseh za odmik, ki nam omogoči večjo preglednost. Če smo stvarem preblizu, jih po navadi ne vidimo, zato jih tudi težko presodimo. Zanesljivo je treba z distanco obravnavati tudi problem distance, saj se sicer šopirimo ravno v blatu, iz katerega se želimo izkopati.

Blato se mi zdi najprimernejša prisproda zato, ker je lepljivo. Prav lepljivost je namreč lastnost, ki nam v odnosu do sveta in stvari onemogoča distanco: preden se lahko odmaknemo, naredimo korak nazaj, da bi ugledali situacijo, iz katere ne moremo gladko izplavati, se moramo od nje odlepiti. Postopek spominja na odstranjevanje obveze s polzacele rane; ker je krasta vraščena v tkanino, je bolečina toliko hujša, kolikor počasnejši, obzirnejši smo. Treba jo je odtrgati z enim sunkom. Žal nismo nikoli dovolj odločni (dostikrat se nam zdi, da je odločnost prenačelnost), zato so vsi naši poskusi vzpostavljanja distance vsaj neprijetni, če ne kar pravi kirurški posegi: malo potegnemo, malo počakamo, spet potegnemo, spet počakamo, vmes si stokrat premislamo (mogoče trenutek še ni dozorel), ko pa se končno odlepimo, nam preglednost, ki smo jo želeli doseči, že kalijo boleče posledice našega obotavljanja. Ali sploh kdaj ugledamo problem iz prave distance?

Koliko pomislov, premislov in preklicanih odločitev moramo pretrpeti, preden se odlepimo od prepričanja, da je neka zveza, pa naj bo prijateljska, ljubezenska ali poslovna, prav tisto, s čimer si želimo obremenjevati življenje. Ali od trmaste vere, da nam neka zadolžitev oziroma funkcija ne glede na vloženi trud vendarle prinaša več zadoščenja kot tihe grenkobe! Kolikokrat zagledamo svojo pravo podobo šele takrat, ko mimogrede opazimo svoj odsev v izložbenem oknu! Tak trenutek je lahko pravi šok, saj pred ogledalom v

kopalnici skoraj vedno poziramo, se prodajamo svojim lastnim očem s pribitki davka, ki ga terja samozavest.

Distanca, ki nam omogoči, da se ugledamo (pa četudi za hipec) takšne, kot nas (verjetno) vidijo drugi, je največkrat nekaj, čemur se skušamo podzavestno izogniti. Hkrati se nikoli dovolj ne načudimo tistim, ki ne morejo niti za hipec izstopiti iz sebe, da bi se (ali svoje probleme) ugledali vsaj za kanček manj subjektivno. Tako je pač, da se sami sebi zdimo dovolj objektivni, še posebej takrat, ko se nočemo za nobeno ceno odlepiti od svojih subjektivnih pogledov. Distanca vsebuje nevarnosti, ki bi se jim raje izognili, kljub temu pa ves čas hrepenimo po njej, saj vsebuje obljubo miru, modrosti, obvladovanja. Kako srečni so tisti, ki znajo zadržati vse, tudi osebne probleme, poraze, ambicije, želje, konflikte v varni razdalji; ki se zavedajo (in to vsako minuto budnosti), da niso seštevki svojih tegob, nevšečnosti in nezgod, ampak neodvisni subjekti, ki lahko rečejo: "To nisem jaz; to se mi le dogaja."

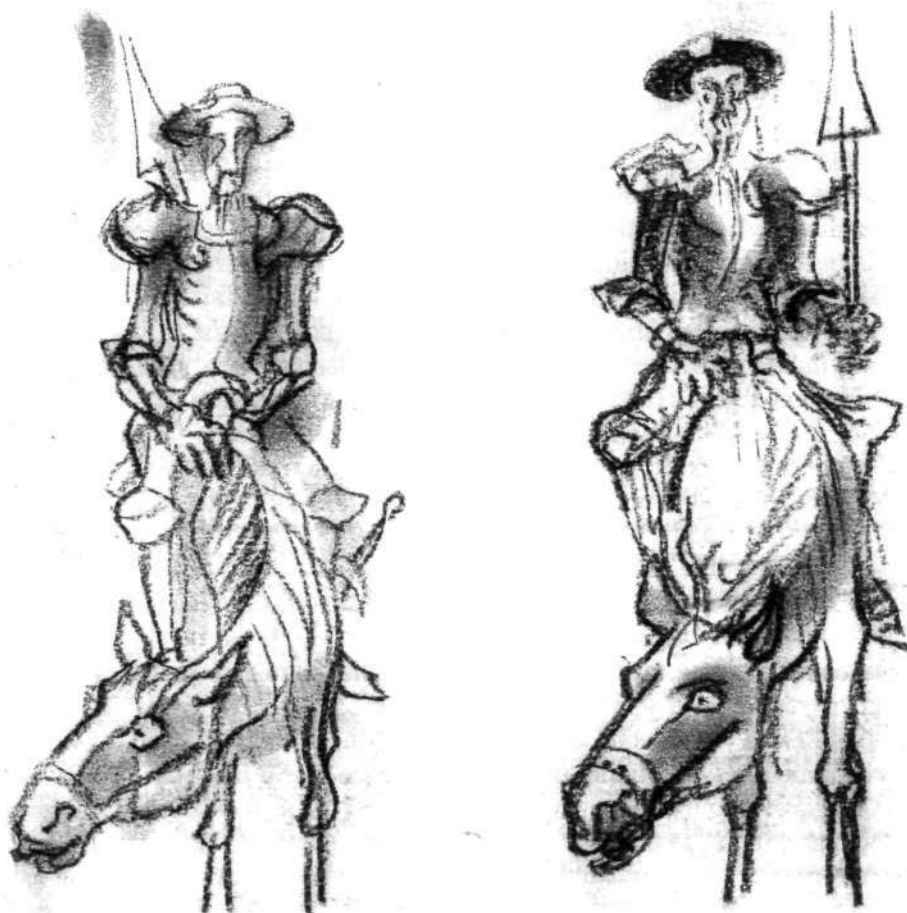
Distanca je osnovna drža človeka, ki se je "osvestil" ali, z drugo besedo, "osvobodil". Zanj po navadi pravimo, da je moder, da živi modro (in če tako živi, ima tudi vse možnosti za to, da živi ustvarjalno). Takšen človek živi, kot da se vse, kar se dogaja njemu, dogaja njegovi senci. Zaveda se, da njegovo čustvo, kakršno koli že je v tem ali onem trenutku, ni barva sveta, pa čeprav se mu zdi (če je razočaran ali hudo prizadet) vse črno in brezizhodno, ampak je nekaj zasebnega: nekaj, kar ga ne zavezuje k ukrepanju, ampak kvečjemu (čeprav ne nujno) k premisleku.

Brez distance je življenje mučno in v možnih posledicah tudi nevarno. Kdor se poistoveti z jezo, postane slep, napadalen in destruktiven. Če stori to na osebni ravni, je rezultat lahko smešen (pretep v gostilni ali na Društvu pisateljev) ali tragičen (umor). Če pa človek, ki je postal Jeza, pritegne k svoji viziji ves narod, je rezultat lahko katastrofa: razrušena mesta, stotisoči mrtvih, med njimi nedolžni otroci. Narod, ki se ne more ugledati iz distance, je podoben človeku, ki se je poistovetil s svojo samopredstavo. Če misli, da ga drugi ne upoštevajo dovolj, da ne spoštujejo njegovih mnenj tako zelo, kot bi to rad; če ga ves čas pekli občutek, da za druge ni tako velik, kot se zdi samemu sebi, bo skušal zmanjšati ali odpraviti distanco, iz katere ga vidijo drugi. Postal bo dopovedljiv, zamerljiv, žugajoč, poln očitkov, da se mu dela krivica; vse pomanjkljivosti, za katere sluti, da so njegove, bo projiciral na tiste, ki trdijo, da ga vidijo "objektivno". Na določeni stopnji, če se ne sproži obratni proces, bo razglasil nepripravljenost drugih, da mu pomagajo vzdrževati iluzijo o njegovi vrednosti, za sovražno dejanje.

Koliko laže si je pridobiti naklonjenost drugih, če nismo zagledani vase in ne vztrajamo pri svojih odlikah (še manj pri tem, da bi jih drugi priznavali), ampak izžarevamo namesto zariple samozavesti (ki ni ponos, ampak napuh) spokojno priznanje, da nismo zenica božjega očesa, ampak v najboljšem primeru samo utrip tega očesa! Koliko manj konfliktov si ustvarimo na življenjski poti, če ne korakamo po njej s trobentami, ampak se pomikamo naprej z

dogovarjanjem, rokovanjem, s pogajanjem: kot enaki med enakimi. Tudi če imamo določene prednosti, jih je pametno zamolčati.

Če vidimo sebe in vse, kar je del naše navzočnosti v svetu, iz primerne distance, se nam ne more zgoditi, da bi kdaj postali žrtve posmeha ali očitkov, da nismo realni: ko se vidimo takšne, kakršni smo, se zavedamo tudi svojih meja. Edina nevarnost je v tem, da pozabimo na temeljni paradoks (da preveč dobrega ni več dobro, ampak slabo) in spremenimo distanco v religijo, prižemo svojo objektivnost do stopnje, na kateri se spremeni v odmaknjenost od sveta, v vzvišenost nad življenjem. Če se to zgodi, je krog znova sklenjen; spet smo tisto, od česar se želimo odlepiti.

Zastrupljena duša

Kljub dolgoletni želji, da bi pol leta živel v Ljubljani, pol leta v Londonu, pol leta pa se potikal po svetu (moje leto pač šteje osemnajst mesecev), mi zadnje čase ni več popolnoma jasno, ali bi res hotel živeti v Londonu. Ne le zato, ker bi se kar naprej zaletaval v Slovence (med zadnjim obiskom v Tomaža Domiclja v knjigarni Borders, potem ko se v Ljubljani nisva videla več kot dve leti), ampak tudi zaradi zdravja, ki se mi zdi vse pomembnejše. Za London skoraj vsi pravijo, da je najbolj umazano mesto v Zahodni Evropi in eno najbolj umazanih na svetu. V mislih imajo skoraj vedno smeti na pločnikih, nikoli pa tiste prave, strupene umazanije, zaradi katere ljudje zbolevajo, hirajo in umirajo in zaradi katere se nikomur ne splača oprati avta razen za praznik, saj bo naslednji dan že spet pokrit s plastjo prašne črnine.

Smeti na pločnikih so manj nevarne kot zrak, ki ga moram vdihavati na mestnih ulicah. Tega se najmanj zavedajo zdravje iščočji joggerji, ki so prepričani, da jih bo dnevni minimaratonski obvaroval pred infarktom. Med vsakokratnim sopihanjem po londonskih parkih in ulicah si napolnijo pljuča s tolikšno količino ogljikovega monoksida, dušikovega oksida in drugih plinov, da so po nekaj mesecih rednega teka manj zdravi, kot so bili, preden so si obuli adidaske. V Londonu se skušam izogniti vsakršnemu naporu, zaradi katerega bi moral globoko zajemati sapo. Proti večeru je največ ogljikovega monoksida v telesih poklicnih voznikov, ki morajo presedeti ure v prometnih gnečah. Pešci niso prav nič na boljšem, saj se iz sto tisočev izpušnih cevi prikadi toliko svinca, ogljikovega monoksida in drugih strupov, da je zdravju nevaren že sprehod do trgovine za bližnjim vogalom.

V trgovini prežijo name še hujše nevarnosti. Kajti že dolgo nihče ne prodaja stvari zato, da bi osrečil soljudi, ampak v želji po čim večjem dobičku. Kako intenzivna in slepa lahko postane ta želja, dokazuje primer avstrijskega vina, ki so mu proizvajalci pred leti dodali znatne količine dietilen-glikola. Ta dodatek je vinu tako zelo izboljšal okus, da so ga lahko prodajali kot žlahtno pijačo. Prav nič jih ni motilo, da se dietilen-glikol sicer uporablja kot antifriz za avtomobile. Enako ravnodušni so bili do dejstva, da lahko 100 ml te snovi človeka ubije, in ker je koncentracija antifriz v nekaterih steklenicah vina znašala kar 1,5 ml, bi se pivec brez občutka za mero lahko zvrnil v grob že po enem letu. Ko je britanska potrošniška revija *Which* preizkusila devetnajst vrst vina, se je izkazalo, da je bila količina žveplovega dioksida v vseh tik na robu dovoljene meje in da bi človek, ki redno spijsa vsaj dva kozarca na dan, hitro presegel mero, ki je brez občutnega vpliva na zdravje. Koliko pivcev se zaveda, da uporabljajo proizvajalci vina med procesom fermentacije tja do dvajset kemičnih dodatkov?

Osvežilne pijače, čokoladni izdelki in kruh so na prvi pogled nedolžne, naravne in zdrave stvari. V resnici zaužijem z njimi vred tudi različne količine dodanega sladkorja, žveplovega dioksida, umetnih barvil in prezervansov. Kaj vse je dodano šunkam, salamam, klobasam, paštetam in drugim delikatesnim

izdelkom, lahko le ugibam, zagotovo pa so v njih tudi stvari, ki mi bodo življenje prej skrajšale kot podaljšale. Kadar koli kupim zamrznjenega piščanca (in kje naj dobim svežega?), je za njegovo skoraj naravno barvo odgovorna vrsta dodatnih pigmentov, med katerimi je najpogostejši ksantofil. Nekaj podobnega se dogaja z morskimi rakci, ribami in jastogi, ki niso tako mikavno rožnati, ker prihajajo sveži z morja, ampak zaradi dodanega rdečega pigmenta, ki se mu reče kantaksantin.

Kako ti dodatki vplivajo na moje zdravje in intelektualne sposobnosti? In, ne nazadnje, na moje počutje? Kaj če moja zagrenjenost, ki je ta hip ne bi razstrelilo niti pet ton dinamita, ne izvira iz metafizičnega neskladja v duši, ampak je zanjo kriva hrana? V nekem zaporu v Alabami so raziskovalci nadomestili običajne jedi na zaporniškem jedilniku z živili brez sladkorja in z močno zreducirano količino dodatkov. V štirih mesecih je postalo vedenje zapornikov skoraj za pol manj agresivno. Nekje drugje v Ameriki so trije prehrabneni strokovnjaki modificirali sestavo živil, ki jih uživajo ameriški otroci pri šolskem kosilu. Postopoma so zmanjševali število kemičnih dodatkov in količine sladkorja. Rezultat je presenetil celo najtrdovratnejše dvomljivce. Učni uspeh šolarjev, ki so jedli modificirano šolsko kosilo, se je dvignil nad ameriško povprečje kar za 15,7 odstotka.

Zagotovo bi lahko primerno zmanjšali tudi uporabo pesticidov, zlasti tistih 53, za katere ni skoraj nobenega dvoma, da lahko povzročijo raka. Dokler se to ne bo zgodilo, bodo pomaranče, jabolka, paradižnik, krompir, grozdje, kuruza in solata v londonskih trgovinah sicer paša za oči, toda v njih se bo skrivalo nevidno seme morebitne bolezni in prezgodnje smrti. Ampak nekaj moram jesti! Jajca? Če pozabim na holesterol, je nekoč celo pomočnica britanskega ministra za zdravstvo ljudem svetovala, naj kuhajo jajca najmanj deset minut: samo tako bodo ubili salmonelo, s katero je okužena desetina jajc. In 14 odstotkov piščancev! Da ne omenjam bolezni norih krav, za katero še zmeraj ne vem, ali jo imam ali ne, kajti v osemdesetih letih, ko se je okužilo največ ljudi, sem pojedel kar nekaj britanske govedine, inkubacijska doba pa traja do dvajset let.

Kaj če bi ostal kar doma v stanovanju in pil samo vodo? Nima slabega okusa in ne smrdi; gotovo je v eni najbolj civiliziranih dežel na svetu varno piti vsaj H₂O. Žal ne. Evropska unija je že nekajkrat zagrozila britanski vladi, da jo bo tožila, če ne uvede ukrepov, ki bi Britancem zagotovili vsaj tako čisto vodo, kot jo pijejo v Grčiji in Italiji. Šestkratna reciklaža pomeni, da večina britanskih moških (kot se šalijo nekateri) jemlje kontracepcijske tablete. Teoretično je mogoče, da gre kaplja dežja, ki pade v hribih zahodne Anglije, skozi osem parov ledvic, preden pricurlija iz pipe v mojem londonskem stanovanju. Poleg pesticidov, hormonov, svinca in rakotvornih policikličnih aromatičnih vodikovih ogljikov naj bi londonska pitna voda vsebovala tudi urin. Ki je sicer eno najboljših zdravil, če naj verjamemo Indijcem, ki pijejo svojega lastnega!

Na podzemni železnici me čaka koktel virusov in bakterij, ki plavajo v zatohlem zraku natrpanih vagonov. V pisarnah (če ima zgradba zračno hlajenje ali ventilacijski sistem) me čakajo legionarska mrzlica, glavobol, letargija, prehladi in iritacije, ki jih povzročata formaldehid v pohištvu. Računalniki, fotokopirni stroji, neonske luči, plastika, prah – vse me sovraži, vse me napada. Kadar koli v Londonu pomislim na vse te grozote, se spomnim na ljubljanski zrak, ki je stokrat, če ne kar tisočkrat slabši od londonskega. Ali pa se spomnim na Himalajo, kjer je zrak popolnoma čist! Toda kaj bi počel tam, kjer nimam kaj početi? In to velja za vse nas: kolikor več opravkov imamo tam, kjer nas je vse več, toliko več je strupov, zaradi katerih bi raje bili tam, kjer ni nikogar. Toda če bi se vsi odpravili tja, kjer ni nikogar ...

Še enkrat Spike

Čedalje bolj se mi zdi, da so vsi strupi v zraku in v hrani in v vinu in v vodi samo posledica primarnega strupa, ki je do zadnjega vlakna preprijil človekovo dušo, izgubljeno dušo, ki se je poistovetila z Egom in se po njegovem diktatu preimenovala v liberalni kapitalizem, v katerem je osnovna vrednota dobiček, vse drugo pa mora igrati stranske, servilne vloge in se zadovoljiti z miloščino za svojo servilnost, da ne rečem požrtvovalnost. In tako marsikaj lepega, če se finančna enačba ne izide, obleži v jarku kot piksna popitega piva, ali pa se mora zadovoljiti z bivanjem v skromnejši, manj plemeniti obliki. Tako kot famozna Antologija slovenske poezije v angleščini, ki naj bi po vseh dogovorih in obljubah že zdavnaj izšla, pa še ni, in v kateri naj bi po prvotni zamisli bilo objavljenih 24 pesnikov, po novem pa naj bi jih bilo dvanajst, potem deset in zdaj, kot kaže, morda samo osem. Kajti krute tržne razmere so v tem času baje grdo zmrcvarile tudi ugledno založbo Harwood Academic Publishers, ki je sicer oddelek velikanske mednarodne firme Gordon Breach Publishing Group. Poleg tega bi še pred dvema letoma ponosni in samozavestni gospodje založniki po novem celo za okrnjeno izdajo potrebovali nekakšno finančno pomoč, morda zagotovljen odkup 200 izvodov, ki naj bi ga preskrbeli mi. In sodelujoči ne bi dobili nobenega honorarja. In prevajalci tudi ne.

Urednici Ooni Campbell je bilo tako nerodno, da se prvič po najinem dveletnem poznanstvu ni hotela srečati z menoj, ampak mi je stanje razložila po telefonu. Seveda sama pri vsej zadevi ni prav nič kriva; takšna je bila odločitev računovodij, ki so ugotovili, da jim znatni kupi podobnih antologij iz manj znanih jezikov trmasto ležijo v skladišču. Poudarila je, da pred letom dni tega problema še ne bi bilo, toda urednik antologije, moj dragi prijatelj Spike Hawkins, je v tem času hudo zbolel (vsi sumimo, da za rakom na grlu) in ni imel volje ali moči, da bi naredil dokončni izbor. Toda pomembnejše od tega, v kakšni obliki bo antologija izšla, in ali bo sploh izšla, je to, da je Spike preživel svojo hudo bolezen in je še vedno med živimi pesniki in ekscentriki, čeprav kljub navidezno dobri volji in svoji stari objestni zgovornosti za spoznanje mnogo bliže zagrenjenosti, ki sem jo v London prinesel jaz.

Najino prvo srečanje je, prav nič nenavadnega, spodletelo: po telefonu sva se dogovorila, da se bova dobila v knjigarni Narodnega gledališča, prav tam, kjer smo se zadnjič dobili z Oono. Čakal sem ga uro in pol, on pa mene enako dolgo pri stojnici knjig, ki jih nekdo prodaja na ploščadi pred zgradbo Royal National Hall. Prepričan je bil, da smo se tudi zadnjič srečali tam. V drugo se je posrečilo, uspelo mu je priti v pub na Wardour Streetu, kjer sem bil dogovorjen še z Nigelom Rodgersom, prijateljem, s katerim sva pred desetimi leti skupaj urednikovala na založbi Marshall Cavendish, enim od redkih iz tistih časov, s katerim sem še ohranil stike. Spike in Nigel, oba tipična angleška intelektualca, oba izjemna ekscentrika (Nigel že nekaj let vodi

mednarodno kampanjo za ukinitve glasbe v javnih lokalih), sta bila prvih deset minut precej nezaupljiva drug do drugega, potem pa sta ugotovila, da ju druží enako izostren občutek za absurdnost življenja in nimata kaj izgubiti, če prilezeta iz svojih oklepov, zato je preostanek večera minil v živahnem, razposajenem vzdušju pikrosti, anekdot in znašanja nad vsem in vsakomer, tudi nad založniki, in tudi nad Harwood Academic Publishers, čeprav tudi Spiku ni bilo popolnoma jasno, kaj se tam dogaja, razen da se je ves program, skupaj z izdajo njegove zbirke, zavlekel. Obljubil je, da bo vztrajal vsaj pri desetih pesnikih, kajti (in spet si je, dobri mož, privoščil malo angleškega pokroviteljstva) večina slovenskih pesmi je "dobra", medtem ko so nekatere "izjemno dobre", in to je treba svetu povedati.

Edini, ki ni prav nič doprinesel k zabavnemu in na hipe strupenemu duhovičenju, sem bil jaz, čeprav sta imela Nigel in Spike brez dvoma več razlogov za zagrenjenost. (Nigel je hotel postati pisatelj, pa mu ni uspelo, zato se mora preživljati kot priložnostni urednik in pisec poljudnoznanstvenih člankov za publikacije, ki z nekaj izjemami ne sodijo med najuglednejše; Spike je hotel postati večji pesnik, kot mu to danes priznavajo, žena mu je pri tridesetih zbolela za Parkinsonovo boleznijo, po prometni nesreči v Ameriki je postal epileptik, itd.) Kljub temu sem bil jaz tisti, ki se nisem mogel dvigniti iz močvirja svoje zazrtosti v Nesmisl Bivanja, in oba sta to začutila in oba sta preudarno ugotovila, da ne premoreta besed, s katerimi bi me prepričala, da je njun način boljši odgovor na srce parajoči obup. Samo s pogledi in stiski rok sta mi nakazala, da razumeta, v kaj sem pogreznjen, in kako zelo upata, da ne bo dolgo trajalo.

Kaj je sreča

Nekje ob Temzi se spomnim, da sem v petnajstih letih prebivanja v Londonu dostikrat blodil po ulicah, najraje po dežju, in se pogovarjal s svojim notranjim glasom, se potikal po tistih predelih v sebi, ki jih večno zagrinja samoobrambna megla, skušal priti do roba neke trajne resnice o sebi, vsaj do roba, do slutnje odgovora na vprašanje, zakaj ostajam kljub dokajšnji radodarnosti sveta in življenja do mene ves čas rahlo nezadovoljen, ne ravno nesrečen, a večno neusklađen in nemiren, hrepeneč velikokrat po tistem, kar v resnici imam, pa si tega bog ve zakaj ne upam priznati. In takšni samopogovori so mi velikokrat prinesli občutek olajšanja, zmeraj samo začasnega, a vendar pomirjujočega do tolikšne mere, da se mi je razprl prsni koš in sem lahko normalno zadihal in ponoči mirno zaspal.

Sem bil srečen vsaj v trenutku olajšanja?

Spominjam se, da sem na podoben način sredi najtrše zime blodil tudi po zamrzlem snegu doma, v rojstni vasi, ko mi je bilo petnajst, šestnajst let. Že takrat me je spremljalo tesnobno skelenje v duši, ki mu ni bilo videti konca.

Skelenje gorečih želja, skelenje praznine po željah, ki so se izpolnile. Skelenje kot večna navzočnost hrepenenja, ki ga ne bi znal definirati ne takrat ne zdaj. Čeprav se mi zdi, da je to hladno-vroče občutje v duši takrat izviralo iz bojazni, da življenje ne bo tako radodarno do mene, kot sem bil trdno prepričan, da si zaslužim (kakšen smisel ima sicer vztrajati na tem svetu?). Zdaj pa skelijo druge stvari, predvsem rastoča zavest, da se bližam trenutku, ko si bom moral odkrito priznati, da se moj čas izteka in je "moje delo" za mano in ne več pred mano, kot si ta hip še vedno domišljam, da je. Navsezadnje sem komaj začel, vse to je bil samo trening za tekmo, ki se bo začela jutri. Zmeraj jutri. Od vseh iluzij, ki človeka ohranjajo pri močeh, je prav ta največje božje darilo. Življenje se bo začelo jutri. Živeti pa ga je treba danes!

Če bi me kdo prisilil, da razmislim, kaj si predstavljam pod srečo, bi po krajši ekskurziji v semantiko verjetno priznal, da jo enačim z užitki. Seveda tukaj ni mišljena sreča kot ugodno naključje (po angleško "luck"), ampak sreča kot občutek globokega zadovoljstva ("happiness"). Če stvar domislim do konca in se izognem vsem skušnjavam po sprenevedanju, moram (kaj je tisto v meni, kar me pri tem zadržuje?) priznati, da sem zmeraj srečen samo v trenutku, ko se prepustim doživetju užitka. Narava teh užitkov se seveda spreminja, se pogloblja, se plemeniti, ali obratno, hkrati pa je bolj ali manj drugačna pri vsakem človeku. Nekomu, recimo, je v največji užitek, če lahko med nogometno tekmo zabije gol; drugemu, če se lahko umakne in zapre vrata za sabo in se v tišini prepusti svojim mislim. Nekomu tretjemu, če doživi priznanje ali pohvalo; četrtemu, če lahko izda ali "zajebe" prijatelja. In potem je tu, za večino nas, spolni užitek ... Toda vsi doživimo občutek, ki bi mu lahko rekli sreča, samo v trenutkih poistovetenja s cilji svojega hrepenenja, pa naj so ti cilji materialni, statusni, čustveni ali duhovni.

Ali sem kdaj hrepenel po čem, kar ni bilo povezano z ekstazo polastitve, s prihodom na cilj, z odsotnostjo bolečine in dolgočasja? V mladih letih, ko je večina užitkov (tako sem mislil) bila še pred mano, me je osrečevalo (čeprav takrat nisem vedel, da je to sreča) prepričanje, da je čas radodaren stric, ki zadržuje najlepša darila samo zato, da bi moja sreča, potem ko bi mi jih končno položil v naročje, bila toliko večja. Čeprav zdaj vem, da sem v tistih trenutkih trdne vere (ne da bi to vedel) *bil* srečen, je moja sreča, paradoksalno, izvirala iz prepričanja, da me sreča in vse, kar je z njo povezano, šele čaka.

Spoznanje, da z mojimi pričakovanji nekaj ni v redu, me je začelo dohitevati po približno dvajsetem letu, ko sem glavne cilje otroškega hrepenenja dosegel in so se izkušnje nekaterih užitkov oziroma potešitev začele ponavljati. S ponavljanjem so užitki izgubljali čar, s tem pa so razvrednotili hrepenenje po novih. Tako je hrepenenje postajalo vse bolj stvar navade, užitki pa so postajali vse mlačnejši: dolgočasni znanci, ki prihajajo na obiske, ne da bi kdaj rekli ali storili kaj presenetljivega. Užitkom je vse pogosteje sledila depresija v obliki potrtosti ali pesniške melanholije ali filozofskega svetobolja. Z drugo besedo, postajali so vse manj užitni.

To je bila moja prva kriza zaupanja v način življenja, ki se mi je zdel edini mogoč. Mislim, da je večino ljudi dohitela v podobnih letih. Nekatere je obliznila samo mimogrede kot sunek mrzlega vetra, druge pa je razsula. Tisti, ki nam je okus grenkobe še dovolj blizu, se spominjamo, da smo skušali izplavati iz krize s postopno diverzifikacijo interesov. Nekaj časa nas je tešilo, da smo skušali biti drugačni od množice, uporniki, razgrajaci. Uživali smo v stopnji odmika od sprejete normalnosti; napadali smo, brez argumentov, tiste, ki so po našem mnenju imeli vse, kar je v naše roke prihajalo prepočasi. Širili smo areno: v ljubezni, v čustvovanju, v odnosih do ljudi, v ogrevanju za ideje smo se spuščali v skrajnosti.

Ni bilo dolgo, pa se je tudi drugačnost začela ponavljati in puščati v ustih okus po pepelu. Počasi smo začeli odkrivati, da lovimo neulovljivo senco narobe obrnjene domišljije. Prišla je utrujenost, začeli smo se zatekati v spanje, k alkoholu, k praznemu modrovanju. Sprevideli smo, da je pregraja med "normalnostjo" (obvladovanjem sveta) in "nenormalnostjo" (izgubo kontrole) izredno krhka in se lahko poruši vsak hip, celo brez svarila. To nas je napolnilo z grozo, ki je, roko na srce, še zmeraj navzoča v globini živcev; še vedno čutimo, eni bolj, drugi manj, da se nam notranje štrene lahko v trenutku razvežejo.

Kljub temu je bila tista prva kriza skrit blagoslov; vsaj zame. Ni mi pustila druge izbire, kot da pogledam vase in se vprašam, kaj pravzaprav iščem. V hlastanju po odgovoru sem odkril, že tam pri petindvajsetih, da hrepenim samo še po eni stvari: po nedolžnosti, s kakršno sem svet doživljal kot otrok. Želel sem si, da bi lahko še enkrat odkrival svet, kot da je nekaj novega in neznanega. Hrepenel sem po nečem, kar ni bilo zunaj, ampak v meni: po občutku pričakovanja, po upanju, da se mi bodo želje izpolnile in me bo njihova izpolnitev osrečila. Sprevidel sem, da sem bil vse od otroštva podvržen nekakšni duševni mehaniki, ki je proizvajala želje in jih po neznanem alkimij-skem procesu sproti spreminjala v razočaranja. V hrepenenju po sreči je bilo več sreče kot v sreči sami.

Želje po stvareh, po doživetjih, po trenutkih zmagoslavja so imele vgrajeno nekakšno destruktivno lastnost, ki je zagotavljala, da bom razočaran ne glede na to, ali se mi bodo želje uresničile ali ne; in razočaranje v drugem primeru je bilo le na videz drugačno od razočaranja v prvem. V sebi sem začutil dva stroja, stroj želja in stroj zadovoljstev, oba povezana z zobatim kolesjem, ki je zagotavljalo, da se mi je trajno zadovoljstvo izmikalo toliko hitreje, kolikor hitreje mi je stroj želja spreminjal upe v uresničitve. Seveda nisem iskal zaporedja kratkotrajnih užitkov, zaporedja mlačnih duševnih orgazmov, ampak nekaj, kar naj bi užitki ustvarili z verigo svoje doslednosti: trajno potešitev, trajno srečo. In ravno o njej ni bilo nikjer niti sledu.

V iskanju izhoda iz krize sem se dokopal do novih, na prvi pogled nenavadnih sposobnosti. Naučil sem se razumeti impulze, ki so porajali moje misli, moje želje in cilje; razumeti njihov podton, njihov pravi namen. Pri ugotavljanju

resničnih meja svoje "svobode" sem sprevidel, da sem pravzaprav suženj želja, moja edina svoboda pa je v tem, da zavržem določene cilje v prid drugim; da se odpovem željam, ki mi ne prinašajo zadovoljstva, in jih nadomestim z drugačnimi. Še zdaj se spomnim groze, ki me je vsega zalila, ko sem si moral priznati, da je moja notranost zgolj neustavljiv proces iskanja telesnih, čustvenih in duhovnih užitkov, nekakšen stroj za materializacijo mojih izmišljotin. Vprašal sem se: je rešitev le ena? V odgovedi vsem željam, vsem stvarjem, vsaki vrsti hrepenenja?

Pravzaprav groza ni bila dolgotrajna, še manj usodna: dokaj hitro mi je postalo jasno, da problem niso želje same po sebi, ampak to, da z njihovo izpolnitvijo enačim srečo. Zaradi tega so želje postale psihološke potrebe, izrazi lakomnosti, ki je bila gorivo za moj stroj mehničnega iskanja trajnega zadovoljstva. Zdaj ko je kriza že zdavnaj minila in ko so minile še druge, podobne, morda celo hujše krize, živim (vsaj domišljam si tako) manj nespametno. Če sem dolgo živel za želje in v upanju na njihovo izpolnitev, se zdaj zavedam, da me na poti skozi življenje ne čaka nič izjemnega, samo po sebi vrednega ali osrečujočega. To ne pomeni, da živim zdaj brez želja, še zdaleč ne. Razlika je v tem, da nisem več sposoben imeti naivnih želja – takšnih, za katere vem, da se skoraj ne morejo uresničiti, ali pa dovolj jasno slutim, da me njihova izpolnitev ne bi osrečila.

Pravzaprav se je vse skupaj zasukalo nekako tako, da želja več ne potrebujem. Nadomestile so jih možnosti, ki mi jih skozi naključja ponuja usoda. Hrepenenje je nadomestila dolžnost, da med ponujenim izberem prav in smiselno, tako da se ne poškodujem in da ne poškodujem tistih, ki so mi dragi, in da ne prevaram svoje vesti. Bi temu lahko rekel zrelost? Zavedam se, da dolžnostna scena moje vsakdanjosti dopušča samo še eno hrepenenje, ki ga čas ni zrelativiziral, ampak ga celo okreplil: hrepenenje po nedolžnosti, s katero sem doživljal svet, preden se mi je razsul. Hrepenenje po iluziji, da upanje na trajno potešitev, na srečo, ni zavezano zakonitostim psihičnega procesa, ki izpolnjene želje spreminja v okus po pepelu, ampak je temelj življenjske smeri, osrednji tok, ki vleče s seboj tudi vse počasnejše, plitvejše in bolj močvirnate vode.

Hrepenenje po iluziji, da je mogoče podoživeti nevednost/nedolžnost mladosti, deluje kot tolažilni refleks, kot bitje srca, po katerem lahko presodim, da življenje teče naprej nespremenjeno. Narava tega hrepenenja je takšna, da se ne more nikoli izpolniti, zato ni nevarnosti, da bi kratkotrajni užitek doseženega uspeha spremenil upanje v okus po praznoti in opeharjenosti. Upanje ostaja, in upanje je življenjska kri. Moja sreča, edina prava sreča je v upanju, da je sreča mogoča; to upanje je moja trajna transfuzija. In s tem upanjem zdaj blodim po londonskih ulicah, išoč izgubljeno preteklost; s tem upanjem si blažim zagrenjenost v stanovanju, v katerem sem dolga leta živel, zdaj pa v njem živijo samo še spomini.